O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

FarDU. ILMIY XABARLAR

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2025
TABIIY FANLAR

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

KIMYO

С.Ш.Кабилов, М.Б.Холиков
Технологические методы переработки фруктов и овощей 226
B.K.Boboyev, N.N.Yusupova
Yangi O'zbekistonda chorvachilikni innovatsion texnologiyalar asosida rivojlantirish istiqbollari 230
S.S.Toyirov
O'zbekiston qishloq xo'jaligining texnika bilan ta'minlash va undagi dastlabki muammolar 233
M.A.Mirzayeva, N.I.Teshaboyev, M.Z.Mamadaliyev
Pomidor o'simligining biologik xususiyatlarini o'rganish 237
I.I.Musayev, A.T.Turdaliyev, A.A.Ahmadjonov, Y.H.Muhammadov
Och tusli bo'z tuproqlar unumdorligi va ularda uzum hosildorligi 241
S.X.Zakirova, Z.M.Rajavaliyeva
Farg'ona viloyatining eskidan sug'orilgan tipik bo'z tuproqlari va malboro navli malina (*Rubus ideaeus*) yetishtirish' 246

GEOGRAFIYA

X.S.Mirzaaxmedov
Farg'ona iqtisodiy rayoni investitsion muhiti (iqtisodiy geografik tahlil) 253
D.A.Toymbayeva
Shamollarni o'rganish va tadqiq etishda geoaxborot tizimlari (Sirdaryo viloyati hududida misolida) 262
Sh.X.Turdiboyeva
Qadamjoylar va ziyoratgohlarda turizm va rekreatsiyani rivojlantirish istiqbollari (Farg'ona vodiysi misolida) 267
I.I.Muxitdinov
Kriminogen vaziyatni shakllantiruvchi omillar va ularning tasnifi (Farg'ona viloyati misolida) 273
R.T.Pirnazarov
O'rta Osiyo to'g'onli ko'llarining suv toshqini xavfini genetik-geomorfologik baholash asoslari 278
K.Khamraev
Territorial organization and development prospects of the food industry in Samarkand region 285

EKOLOGIYA

Н.Р.Закирова, М.К.Юлдашев
Инновационная "Проблемная" технология в образовании: применение на уроках экологии 290
N.R.Alimkulov, Sh.G.Qarshiboyeva, G'.D.Jangirov
Iqlim o'zgarishi sharoitida Mirzacho'l litogen va gidroiqlimiy muhitining agrolandshaftlar shakllanishidagi o'rni 294

ILMIY AXBOROT

M.Y.Sultonov
Tarixiy xotira va ma'naviy meros: Sharq mamlakatlari tajribasi 302
M.U.Mahmudov
Rhynococris iracundus (Heteroptera: Reduviidae) turining Farg'ona vodiysida tarqalishi va biologik kurashdagi o'rni 306

ILMIY AXBOROT

M.X.Akbarova, D.Sultonov, Z.A.Yusupova, N.S.Salimova, F.F.Mahmudov
Hayotini ilm-fan va ta'limga bag'ishlagan fidoyi olim, mehribon ustoz *(Valijon Mahmudov tavalludining 75 yilligiga bag'ishlanadi)* 302

GEOGRAFIYA

FarDU. Ilmiy xabarlar – Scientific journal of the Fergana State University

Volume 31 Issue 5, 2025-yil DOI: 10.56292/SJFSU/vol31_iss5/a154

UO'K: 343.97(575.11)

KRIMINOGEN VAZIYATNI SHAKLLANTIRUVCHI OMILLAR VA ULARNING TASNIFI (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA)

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ КРИМИНОГЕННОЙ СИТУАЦИИ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ (В СЛУЧАЕ ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ)

FACTORS SHAPING A CRIMINOGENIC SITUATION AND THEIR CLASSIFICATION (IN THE CASE OF FERGANA REGION)

Muxitdinov Ilhomjon Ixtiyorjon o'g'li
Farg'ona davlat universiteti, tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada Farg'ona viloyati misolida kriminogen vaziyatga ta'sir etuvchi omillar chuqur tahlil qilingan. Xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar asosida jinoyatchilikka ta'sir qiluvchi omillar tasnifi ishlab chiqilib, ularning hududiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy, tashkiliy va psixologik kategoriyalari ajratib ko'rsatildi. Farg'ona viloyatidagi jinoyatchilik dinamikasi va xususiyatlari boshqa MDH davlatlari hamda xorijiy tajribalar bilan taqqoslab o'rganiladi. Natijada kriminogen omillarni tizimli tasniflashga doir Farg'ona viloyati hamda xorijiy hududlar misolida taqqoslovchi jadval keltirilib, jinoyatchilikni keltirib chiqaruvchi omillar va farqli jihatlari yoritiladi. Maqola natijalari jinoyatchilikning oldini olish choralarini ilmiy asosda shakllantirishga xizmat qiladi.

Аннотация

В статье дается глубокий анализ факторов, влияющих на криминогенную обстановку в Ферганской области. На основе международных и отечественных научных источников разработана классификация факторов, влияющих на преступность, с выделением их территориальных, социально-экономических, духовных, организационных и психологических категорий. Изучены динамика и особенности преступности в Ферганской области в сравнении с другими странами СНГ и зарубежным опытом. В результате представлена сравнительная таблица по системной классификации криминогенных факторов на примере Ферганской области и зарубежных регионов, выделены факторы, обуславливающие преступность и их различия. Результаты статьи служат для разработки мер по предупреждению преступности на научной основе.

Abstract

The article provides a deep analysis of the factors influencing the crime situation in the Fergana region. Based on international and domestic scientific sources, a classification of factors influencing crime has been developed, with the allocation of their territorial, socio-economic, spiritual, organizational and psychological categories. The dynamics and characteristics of crime in the Fergana region have been studied in comparison with other CIS countries and foreign experience. As a result, a comparative table of the system classification of criminogenic factors has been presented using the example of the Fergana region and foreign regions, factors causing crime and their differences have been identified. The results of the article serve to develop measures to prevent crime on a scientific basis.

Kalit so'zlar: *kriminogen omillar, profilaktika, hududiy tafovutlar, jinoyat darajasi, o'g'rilik, firibgarlik, tovlamachilik, jamoat xavfsizligi.*

Ключевые слова: *криминогенные факторы, профилактика, региональные различия, уровень преступности, мошенничество, вымогательство, общественная безопасность.*

Key words: *criminogenic factors, prevention, regional differences, crime rate, theft, fraud, extortion, public safety.*

KIRISH

Mamlakatning ijtimoiy barqarorligi va xavfsizligi hududlardagi kriminogen vaziyatning holatiga bevosita bog'liq. Kriminogen vaziyat deganda muayyan hududda jinoyatchilik darajasi va unga ta'sir qiluvchi shart-sharoitlar majmui tushuniladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda jinoyatlar soni oshgani kuzatilmoqda, xususan, Farg'ona viloyati 2022-yilda 15 mingdan ortiq jinoyat holati bilan respublikada Toshkent shahridan keyin ikkinchi o'ringa chiqdi[3]. Jinoyatlar tarkibida o'g'irlik, firibgarlik kabi mulkiy jinoyatlar salmoqdor ulushga ega ekani statistikada qayd etilgan[3]. Aholi soni eng katta hududlardan biri bo'lgan Farg'ona viloyatida jinoyatchilikning bunday yuqori darajaga

ko'tarilishi ushbu mintaqadagi kriminogen vaziyatni shakllantiruvchi omillarni atroflicha o'rganishni taqozo etadi.

Jinoyatchilikning sabablari va shart-sharoitlarini chuqur tushunish huquqbuzarliklarning oldini olish va nazorat qilish choralarini to'g'ri belgilash uchun muhimdir. Kriminologiya fani jinoyatchilikning sabablari va omillarini aniqlashga alohida e'tibor qaratadi. Tarixan, jinoyatchilik sabablari borasida turli nazariyalar ilgari surilgan. Masalan, XIX asr olimi Ch. Lombrozo boshchiligidagi antropologik maktab jinoyatchilikni asosan biologik omillar bilan bog'lashga harakat qilgan. Biroq keyinchalik Lombrozo va boshqa olimlar ko'p omillik yondashuvga o'tib, jinoyatchilikning fizik, biologik, psixologik va ijtimoiy omillarini ajratib ko'rsatdilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Jinoyatchilikning sabablari masalasi ko'plab kriminologik tadqiqotlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Kriminologiyada jinoyat sodir bo'lishiga olib keluvchi sabab va sharoitlar odatda jinoyatchilikning determinatsiyalovchi omillari deb yuritiladi. Adabiyotlarda ushbu omillarni tasniflash bo'yicha bir necha yondashuv mavjud. Boshqacha aytganda, barcha jinoyatlar uchun baravar ta'sir qiluvchi keng ko'lamli ijtimoiy omillar, ayrim jinoyatlar toifasiga xos omillar hamda har bir konkret jinoyatning bevosita sabablari ajratiladi.

Bundan tashqari, adabiyotlarda omillarning mazmun-mohiyatiga ko'ra ham tasnif mavjud. Jumladan, O'zbekistonlik kriminologlar jinoyatchilik sabablarini to'rt asosiy guruhga ajratib o'rganishni taklif etadilar: ijtimoiy-iqtisodiy omillar, ma'naviy-tarbiyaviy omillar, tashkiliy-boshqaruv (huquqiy) omillar va ijtimoiy-psixologik omillar. Ushbu toifalarga tegishli misollar ko'plab tadqiqotlarda keltirilgan. Masalan, jinoyatchilikning ijtimoiy-iqtisodiy determinantlari sifatida ishsizlik, daromadlar tengsizligi, qashshoqlik darajasi kabi ko'rsatkichlar tilga olinadi. Afrikaning 15 ta davlati misolida o'tkazilgan yangi tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, daromadlar tengsizligi jinoyatchilikka sezilarli ta'sir ko'rsatib, jinoyatlar 64% hollarda jamiyatdagi tengsizlik darajasi bilan izohlanadi. Xuddi shuningdek, iqtisodiy qiyinchiliklar, ishsizlikning o'sishi jinoyatlar ko'payishiga olib kelishi tajribada tasdiqlangan, masalan, Braziliyada ommaviy ishdan bo'shatishlar natijasida ishsiz qolgan shaxslar orasida jinoyat sodir etish ehtimoli 23%ga oshishi aniqlangan. Bu kabi empirik dalillar ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlik jinoyatchilik uchun qulay zamin yaratishini ko'rsatadi [5].

Jinoyatchilikka ta'sir qiluvchi omillarning yana bir to'plami tashkiliy-boshqaruv va huquqiy omillardir. Bunga huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyati, qonuniy bazaning mukammalligi, jazolarning muqarrarligi darajasi, korrupsiya holati kabi omillar kiradi. Agar huquqni muhofaza qilish tizimi samarali ishlamasa yoki korrupsiya yuqori bo'lsa, jinoyatchilar uchun jazodan qochish imkoniyati oshadi va jinoyat sodir etishga undov kuchayadi. Masalan, Qirg'izistonning O'sh shahri misolida narkotrafikning keng yoyilishiga bir sabab geografik joylashuv bo'lsa, ikkinchi muhim sabab aynan korrupsiya va og'ir ijtimoiy-iqtisodiy ahvol ekani aytiladi [6].

O'zbekistonlik mutaxassislar kriminogen vaziyatni hududiy nuqtai nazardan ham o'rganmoqdalar. Hududiy-geografik va demografik omillar jinoyatchilik tafovutlarida muhim rol o'ynashi aniqlangan. Xususan, O'zbekistonda Bosh prokuratura Akademiyasi tomonidan mahallalarda o'tkazilayotgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, aholi zich joylashgan, yirik bozor va savdo markazlari mavjud hududlarda jinoyat sodir etilish ehtimoli yuqoriroq bo'ladi [5]. Hudud infratuzilmasi – ko'chalarning yoritilganligi, videokuzatuvning mavjudligi – ham mahalliy jinoyatchilik darajasiga ta'sir qiluvchi omillar sirasiga kiradi. Shuningdek, migratsion jarayonlar – boshqa hududlardan kelgan aholi ulushi, ichki migratsiya darajasi – ham kriminogen vaziyatga ta'sir ko'rsatishi kuzatilmoqda [5].

Yuqoridagi ilmiy yondashuv va tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kriminogen vaziyat ko'p qirrali omillar ta'sirida shakllanadi. Ushbu omillarni tizimli tasniflash uchun biz adabiyotlarda taklif etilgan sxemalardan foydalandik va ularni Farg'ona viloyati sharoitiga moslashtirdik. Quyida metodologiya va olingan natijalar keltiriladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot metodologiyasi sifatida adabiyotlar tahlili, statistik ma'lumotlar tahlili va taqqoslovchi mintaqaviy tahlil qo'llanildi. Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan taqdim etilgan Farg'ona viloyatidagi jinoyatchilikka doir rasmiy ma'lumotlar o'rganildi. 2018–2022 yillar davomidagi jinoyatlar soni, tuzilmasi va dinamikasi tahlili orqali hududdagi kriminogen vaziyatning asosiy xususiyatlari

aniqlandi. So'ngra, xalqaro va MDH davlatlari misolida kriminogen omillarning ta'sirini o'rgangan tadqiqotlardan olingan ma'lumotlar bilan Farg'ona viloyatidagi holat qiyosiy tahlil qilindi. Jumladan, jinoyatchilik omillari bo'yicha Braziliya, Afrikaning bir qator davlatlari, Qirg'iziston (O'sh shahri) va boshqa mintaqalardagi ilmiy tadqiqotlar natijalari Farg'ona viloyati misoli bilan solishtirildi.

Tasniflash sxemasini shakllantirishda mahalliy va xorijiy manbalarda tavsiya etilgan kategoriyalar integratsiya qilindi. Ya'ni jinoyatchilik omillari ijtimoiy-iqtisodiy, demografik-hududiy, ma'naviy-tarbiyaviy, tashkiliy-huquqiy va ijtimoiy-psixologik toifalarga ajratilib, har bir toifa doirasida Farg'ona viloyatiga xos jihatlar va xorijiy tajribadagi muvofiq holatlar identifikatsiya qilindi. Natijalarni taqdim etishda ushbu tasniflash kategoriyalari bo'yicha izchil muhokama yuritildi va yakunda taqqoslovchi jadval shaklida umumlashtirildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Kriminogen omillar tahlil natijasida Farg'ona viloyatidagi kriminogen vaziyatni shakllantiruvchi asosiy omillar quyidagi kategoriyalarga bo'linishi aniqlandi:

• Ijtimoiy-iqtisodiy omillar: Ushbu toifaga aholi turmush darajasi va iqtisodiy holatini tavsiflovchi omillar kiradi. Xususan, ishsizlik darajasi, daromadlar darajasi va tengsizligi, qashshoqlik, bandlik imkoniyatlari, hududning iqtisodiy rivojlanish darajasi kabi ko'rsatkichlar Farg'ona viloyatidagi jinoyatchilikka bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Viloyat aholisi son jihatidan ko'p (4 mln.dan ziyod) va mehnat resurslari zich hudud hisoblanadi; ish o'rinlarining etishmasligi va yoshlarda bandlik muammolari ayrim jinoyatlar, xususan, o'g'irlik va firibgarliklar ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, 2020-2021-yillarda pandemiya bilan bog'liq iqtisodiy qiyinchiliklar davrida O'zbekistonda mulkiy jinoyatlar keskin oshgan – o'g'irliklar soni 2018 yilgi 7,8 mingdan 2021 yilda 20 mingga yaqinlashgan edi. Bu holat iqtisodiy tanglik jinoyat ko'payishiga olib kelganidan dalolat beradi. Xalqaro tajribada ham ishsizlik va qashshoqlik jinoyatchilik "itoqasini bo'shatib yuboruvchi" omil sifatida e'tirof etiladi: masalan, Braziliyada ishsizlik ortishi turli turdagi jinoyatlar – o'g'irlik ham, zo'ravonlik ham sonining oshishiga olib kelishi ilmiy jihatdan asoslangan.

• Demografik va hududiy omillar: Farg'ona viloyatining demografik holati va geografik joylashuvi jinoyatchilikning ba'zi o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Aholi zichligi yuqori bo'lgan shaharlar (Farg'ona shahri, Qo'qon, Marg'ilon) jinoyatlar ko'proq sodir bo'ladigan hududlar sifatida ajralib turadi. Kichik hududda aholining zich joylashuvi ijtimoiy nazoratni murakkablashtiradi, bir kvadrat kilometrga ko'p odam to'g'ri kelganda jinoyat sodir etishga "imkoniyatlar" ham ortadi. Mahalliy o'rganishlar natijasida, masalan, Qo'qon shahri MFY (mahalla)larida aholi soni va uy-joylar zichligi jinoyatchilik darajasiga sezilarli ta'sir qilishi aniqlangan – shahar tuzilishidagi ijtimoiy va iqtisodiy obyektlarning joylashuvi jinoyat ko'rsatkichlarini farqlashiga olib kelgan [7].

• Ma'naviy-tarbiyaviy (madaniy-axloqiy) omillar: Jamiyatdagi axloqiy muhit va shaxsning ijtimoiy ongini shakllantiruvchi omillar jinoyatchilikning "ichki" determinantlari hisoblanadi. Farg'ona viloyati aholisi asosan milliy an'analarga sodiq, diniy qadriyatlarga ega konservativ qatlamdan iborat..

• Tashkiliy-boshqaruv va huquqiy omillar: Bu toifa jamiyatda jinoyatchilikni jilovlashga qaratilgan institutsional omillarni o'z ichiga oladi. Farg'ona viloyatida ichki ishlar va prokuratura organlari tomonidan jinoyatchilikning oldini olish maqsadida sektorlar va mahallalardagi profilaktika inspektorlari instituti faoliyat olib bormoqda. "Jinoyatdan xoli hudud" loyihalari doirasida kriminogen vaziyati og'ir mahallalar alohida nazoratga olinib, kompleks chora-tadbirlar qo'llanilmoqda.

• Ijtimoiy-psixologik omillar: Jinoyatchilik muhitini shakllantiruvchi omillarning yanada nozik qatlami bu jamiyatdagi psixologik muhit va shaxslararo munosabatlardir. Ijtimoiy-psixologik omillar tarkibiga jamiyat a'zolarining huquqiy ongi, jinoyatga munosabati, stress omillari, agressiya darajasi, migratsiya natijasida yuzaga keluvchi psixologik moslashuv qiyinchiliklari, yoshlar submadaniyatlari va peer-pressing (atrofdagilarning bosimi) kabi holatlar kiradi.

Yuqoridagi tasnif asosida aniqlangan omillar Farg'ona viloyati misolida kriminogen vaziyatning shakllanishiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Bir omilning o'zi alohida jinoyatchilikka olib kelmasligi, ammo bir necha salbiy omillarning qo'shilishi jinoyat sodir etilishiga "qulay muhit" yaratishi mumkin.

MDH va xorijiy tajriba bilan taqqoslash. Farg'ona viloyatida aniqlangan kriminogen omillar aksariyati boshqa davlatlar misolida ham kuzatiladigan umumiy qonuniyatlarga mos keladi. Quyida

ushbu omillar bo'yicha Farg'ona viloyati tajribasi va xorijiy misollar taqqoslovchi jadval tarzida keltirilgan.

Omillar toifasi	Farg'ona viloyati (O'zbekiston)	Xorijiy misol (MDH/Xorij)
Ijtimoiy-iqtisodiy	Aholi zich, mehnat resurslari ortiqchaligi tufayli ishsizlik muammosi mavjud; 2020-2021-yillarda ishsizlikning oshishi mulkiy jinoyatlar (o'g'irlik, firibgarlik) ko'payishiga turtki bo'lgan.	AQSh va Braziliya kabi mamlakatlarda iqtisodiy inqiroz paytida ishsizlik ortishi bilan jinoyatlar soni oshishi qayd etilgan; masalan, Braziliyada ishini yo'qotgan shaxslar orasida jinoyat sodir etish ehtimoli 23%ga ko'paygani aniqlangan.
Demografik-hududiy	Viloyatda aholi soni katta va yoshlar ulushi yuqori; Jinoyat sodir etgan shaxslarning muayyan qismi yoshlar (18–30) ekanligi va bu ko'rsatkich yil sayin oshayotgani qayd etiladi.	Markaziy Osiyoda Farg'ona vodiysi kabi zich va yosh aholiga ega hududlarda jinoyatchilik darajasi nisbatan yuqori bo'lib kelgan. Qirg'izistonning O'sh shahri – Farg'ona vodiysidagi yirik shahar – "giyohvandlik markazi" sifatida tanilgan, buning sabablaridan biri aholi zichligi va geografik joylashuv ekani ko'rsatilgan.
Ma'naviy-tarbiyaviy	An'anaviy oilaviy qadriyatlar jamiyatda ustuvor bo'lsa-da, yoshlar tarbiyasida muammolar mavjud; Farg'onada voyaga etmaganlar jinoyatlari soni respublikada eng yuqori bo'lib, asosan, maktab o'quvchilari va kollej talabalari tomonidan sodir etilgan.	Rossiya tajribasida ham (masalan, Sankt-Peterburg tadqiqotlari) yoshlar jinoyatchiligiga ko'pincha bo'sh vaqtni mazmunli o'tkazmaslik, sport va to'garaklarning yo'qligi, oilaviy nazorat sustligi sabab bo'lishi aniqlangan.
Tashkiliy-huquqiy	Profilaktika inspektorlari instituti va mahalla hamkorligi orqali jinoyatchilikning oldini olishga intilish mavjud; So'nggi yillarda Farg'onada ayrim jinoyatlar kamaydi (masalan, firibgarlik), bu huquqni muhofaza qiluvchi idoralar faoliyatining natijasi sifatida baholanmoqda.	MDH davlatlarida jinoyatchilikka qarshi kurashda institutsional omil muhim o'rin tutadi. Masalan, Gruziya 2000-yillar boshida politsiya va sud tizimini isloh qilib, korrupsiyani keskin qisqartirgach, jinoyatchilik sezilarli darajada kamayganini ko'rdi bu huquqiy islohotning ijobiy ta'siriga misol bo'ladi.
Ijtimoiy-psixologik	Jamiyatda huquqbuzarliklarga nisbatan munosabat odatda salbiy bo'lsa-da, ayrim hollarda "loqaydlik" kuzatiladi; Farg'ona vodiysida ilgari ekstremistik kayfiyatlar ham kuzatilgan, hozirda asosiy xavf omillardan biri – giyohvandlikka jalb etish .	Ijtimoiy-psixologik muhitning ahamiyati butun dunyo tajribasida tasdiqlangan. Masalan, "buzilgan oynalar nazariyasi" ga muvofiq, agar mayda huquqbuzarliklarga qarshi chora ko'rilmasa, bu muhitda yirik jinoyatlar ko'payadi

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, Farg'ona viloyatidagi kriminogen vaziyatga ta'sir qiluvchi omillar ko'p jihatdan boshqa davlatlar tajribasiga o'xshashdir. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, yoshlar masalasi, institutsional tizimning roli, jamiyatning psixologik holati – bular hamma joyda jinoyatchilik darajasini belgilashda muhim. Farqli jihatlar shundaki, har bir mamlakat yoki mintaqada ushbu omillarning o'ziga xos kombinatsiyasi mavjud.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Kriminogen vaziyat ko'p omillarning o'zaro ta'siri mahsulidir. Farg'ona viloyati misolida jinoyatchilikni shakllantiruvchi omillar

ijtimoiy-iqtisodiy, demografik, ma'naviy-tarbiyaviy, tashkiliy-huquqiy va ijtimoiy-psixologik kategoriyalarga ajratildi. Har bir toifa omillar jinoyatchilikka muayyan hissa qo'shib, ular birgalikda hududdagi kriminogen vaziyatni belgilaydi. Farg'ona viloyatidagi jinoyatchilikning o'ziga xos jihatlari: (a) Jinoyatlar soni bo'yicha viloyat respublikada etakchi hududlardan biri (2022 yilda 15 182 ta holat) ekani aniqlangan, bu so'nggi yillarda sezilarli o'sishni ko'rsatadi. (b) Jinoyat tuzilmasida mulkiy jinoyatlar, xususan, o'g'irlik va firibgarlik yuqori ulushga ega, bu hududdagi ijtimoiy-iqtisodiy omillarning ta'siridan dalolat beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdurasulova Q.R. *Kriminologiya.* – Toshkent: Adolat, 2007. (NamDU ARM 1694)namdu.uznamdu.uz.

2. Makhmudov B. "Regional Approach in Studying the Criminogene Situation of Kokan City." *E Conference Zone*, 2023econferencezone.org.

3. Rost24 internet nashri. "Qaysi hududlar O'zbekistonning 'jinoyat markazlari' hisoblanadi?" 17.05.2023rost24.uz.

4. Kun.uz xabar. "Voyaga etmaganlar eng ko'p jinoyat sodir etgan hudud ma'lum qilindi." 27.02.2024.

5. Proacademy.uz xabari. "Mahallalardagi kriminogen vaziyat o'rganilmoqda." O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi, 2025.

6. RFE/RL (Ozodlik) maqolasi. "Central Asia's 'Drug Capital' Fights To Stem Tide Of Narcotics – Osh, Kyrgyzstan." 04.01.2013.

7. Fabio Todesco (Bocconi Univ.) "Researchers measure the link between unemployment and crime." *Phys.org*, 19.09.2022.